

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

З огляду на інверсійний характер трансформаційної економіки України зростає роль промислових підприємств як основи стабільного розвитку регіону та держави. Виділяючи дві риси української економіки (екзо- та ендогенізацію), В. Геєць визначає впровадження енергозберігаючих технологій як складову стратегію ендогенізації економічного розвитку України [1, 56]. Енергозберігаючі технології, нове прогресивне обладнання, раціоналізація структури суспільного виробництва – ключовий пріоритет розвитку країни [2, 91]. З урахуванням того, що формування національної економіки відбувалося переважно за екзогенною моделлю [1], основою розвитку економічної системи України стали підприємства паливно-енергетичного та металургійного комплексів, стратегія розвитку яких потребує невідкладних управлінських коректив, виходячи з витратного характеру їх виробничого процесу.

Перспективно необхідним стратегічним напрямом зниження виробничих витрат промислових підприємств України та Донбасу як її індустріального центру в умовах трансформаційної економіки є оптимізація паливно-енергетичних витрат. Це обумовлено стабільним зростанням даної складової у загальному обсязі матеріальних витрат і зростанням цін на такі ресурси, що пов'язано з модернізацією основних засобів або прид-

банням нових одиниць технологічного обладнання, а отже, обумовлює пріоритетність реального інвестування в межах реалізації планової стратегії розвитку підприємства.

На сьогоднішній день проблемі стратегічного менеджменту присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних учених: А. Чандлера, П. Друкера, М. Портера, І. Ансоффа, П. Доля, А. Томпсона, А.Дж. Стрікланда, Ф. Котлера, М.Х. Маскона, М. Альберта, Ф. Хедоурі, Т. Кемпнера, Д. Хасбі, Р. Грабовського, О. Градова, О. Ривкіної, Д. Гвішіані, Н. Пастухової, Ф. Євдокимова, Н. Поліщук, В. Царьова, Н. Гринивецької, Н. Туленкова. Планування діяльності економічних систем відображено в працях Р. Акофа, В. Гейця, Б. Кваснюка, М. Клименюка, В. Семиноженка, М. Чумаченка та інших.

Однак за наявності наукових досліджень у сфері планування залишаються «вузькі місця», що потребують подальшого вивчення та наукового обґрунтування. Потребує вдосконалення механізм стратегічного та внутрішньофірмового планування в умовах розвитку ринкових відносин, коли кожне велике підприємство має розроблений стратегічний план розвитку. Не повністю досліджена проблема врахування впливу чинників ризику на прийняття оптимального управлінського рішення з реального інвестування підприємствами металургійної галузі. Тому особливої актуальності набуває проблема розробки концепції

© Останкова Лариса Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент.

Краматорський економіко-гуманітарний інститут.

Шевченко Наталя Юріївна.

Донбаська державна машинобудівна академія, Краматорськ.

моделювання інвестиційної стратегії розвитку промислового підприємства з урахуванням ризику та невизначеності. Методичною основою її кількісного обґрунтування має стати спектр економіко-математичних методів та моделей.

Проаналізувавши існуючі наукові підходи до визначення поняття «стратегія» [3], під стратегією розумітимемо сукупність цільових установ, що реалізуються управлінським персоналом за допомогою певних правил і прийомів через оптимальний розподіл ресурсів та врахування потенцій для досягнення поставлених цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Основною ідеєю теорії стратегічного планування [3-5] є постійний розвиток і вдосконалення системи управління в межах жорсткої конкуренції для вдалого розвитку власного бізнесу та підвищення рівня його конкурентоспроможності шляхом оптимального використання ресурсів, що, у свою чергу, забезпечує економічну ефективність від використання систем стратегічного планування. Однак, з огляду на ендогенну модель розвитку національної економіки [1], коли діяльність підприємства суттєво залежить від зовнішніх економічних тенденцій, та враховуючи важливість внутрішньофірмового планування для його сталого розвитку, логічно припустити, що система стратегічного планування перебуває у горизонтальній площині з системою внутрішньофірмового планування, з одного боку, а з іншого – ці дві системи є підсистемами системи «підприємство».

Циклічне поєднання цілей внутрішньофірмового та стратегічного планування дає змогу сформулювати оптимальний план розвитку господарюючого суб'єкта, базуючись на затвердженні їх рівноправності, бо:

на рівні внутрішньофірмового планування проводиться ідентифікація виробничо-технологічних і фінансових можливостей підприємства, а на рівні стратегічного планування відбувається коригування сформованих потенцій відповідно до загальних тенденцій зовнішнього середовища;

на рівні стратегічного планування формуються нереалізовані потенції підприємства в широкому сенсі, обумовлені вимогами конкуруючого середовища, а на рівні внутрішньофірмових перетворень здійснюється узгодження існуючих можливостей із майбутніми потребами.

Зазначений підхід до взаємозв'язку двох систем планування обумовлює особливість побудованої концепції моделювання інвестиційного стратегічного розвитку і полягає у виборі напрямів стратегічного розвитку з урахуванням внутрішньофірмових особливостей господарюючого суб'єкта відповідно до наявних економічних тенденцій макросередовища, на базі інформації, яка позбавлена невизначеності при якісній та кількісній оцінці ризиків.

Початковим етапом концепції стратегічного розвитку промислового підприємства є комплексний аналіз тенденцій розвитку навколишнього середовища, коли особлива увага приділяється вивченню факторів технологічного та економічного середовища, напрямам державної політики у промисловій галузі. Виявлення змін навколишнього середовища відповідно до загальнодержавної політики дозволяє виділити пріоритетні напрями стратегічного розвитку промислового підприємства з метою підвищення ефективності його функціонування. Концептуальну модель стратегічного розвитку зображено на рис. 1. Вона

визначається з принципу своєчасності рішень про управління шляхом ранжування стратегічних завдань [6].

Особливості запропонованої концепції стратегічного розвитку полягають у такому:

1. Базою аналізу макросередовища, виходячи з принципу ранжування стратегічних завдань, є загальнодержавна стратегія забезпечення енергетичної безпеки країни. На цій основі моніторингом основних тенденцій економічного розвитку держави та регіону визначаються пріоритетні напрями діяльності промислового підприємства.

2. Виходячи з визначених стратегічних макропріоритетів та на основі оцінки внутрішніх потенцій промислового підприємства формується перелік найважливіших чинників ризику прийняття управлінського рішення в

межах планування його стратегічного інвестиційного розвитку.

3. Планування інвестиційного розвитку здійснюється на основі вибору з ряду сформованих інвестиційних альтернатив шляхом кількісного врахування обраних чинників ризику та невизначеності. Під невизначеністю розуміється суб'єктивний характер прийняття остаточного управлінського рішення.

Запропонований концептуальний підхід передбачає, що в сучасних умовах завдання стратегічного планування полягає не в побудові принципово нових стратегій, а в коригуванні існуючих шляхом адаптації до вимог зовнішнього

середовища з урахуванням ризику для максимізації обраного критерію управління.

Необхідно зауважити, що проблема ризику та невизначеності при прийнятті стратегічних рішень досліджувалася і раніше [7-11], але подальшого вирішення все ще потребують проблеми врахування та вимірювання ризиків інвестування в умовах трансформаційної економіки.

Для підвищення рівня кількісного обґрунтування управлінських рішень з урахуванням ризику та невизначеності, якими обтяжена інвестиційна стратегія [3], кожен етап запропонованої концепції реалізується із застосуванням економіко-математичних методів та моделей (рис. 2).

Рис. 2. Методика визначення оптимальної інвестиційної стратегії промислового підприємства

Наявність кількісного обґрунтування забезпечує виконання системами стратегічного та внутрішньофірмового планування власних функцій у повному обсязі, що дозволяє підвищити ефективність функціонування підприємства. При цьому головне завдання господарюючого суб'єкта на основі наявної методичної бази має полягати в розробці чи коригуванні власного стратегічного плану, заснованого на принципах системності, коли підприємство розглядається як "відкрита" система, дія якої пов'язана з тим, наскільки швидко та вдало фірма пристосується до зовнішнього середовища.

Зовнішнє середовище, яке значно впливає на функціонування суб'єкта господарювання, визначаючи в основному стратегію його розвитку, має історичні передумови розвитку та особливі характерні риси в умовах трансформаційної економіки України. Проблеми трансформаційної економіки знайшли відображення в наукових дослідженнях Я. Берсуцького, І. Благуна, В. Галіцина, В. Гейця, А. Чухна, В. Семиноженка, М. Лепи, Р. Лепи, С. Єрохіна, Б. Кваснюка, М. Чумаченка, Ю. Лисенка та інших учених.

Критичний аналіз літературних джерел щодо проблеми кризи в Україні [12-14] дозволяє сформулювати точку зору

вчених щодо історичних та економічних причин його виникнення: падіння виробництва в результаті руйнування господарських зв'язків з об'єктами інших держав (середній рівень завантаження у промисловості у 1990 р. не перевищував 86%, а показник фондівдачі становив 0,86), недотримання вимог закону спеціалізації та кооперування виробництва, як наслідок – руйнація централізованої планової системи народного господарства.

Наслідком відсутності послідовної макрополітики стало неврівноваження в доходах та видатках валового внутрішнього продукту, скорочення, а іноді відсутність інвестицій у народне господарство, нераціональна підтримка неефективних і збиткових підприємств за рахунок рентабельних [12-14]. Так, при розгляді одночасно базових темпів зростання валового внутрішнього продукту, реальних ланцюгових темпів валового внутрішнього продукту та інвестицій в основний капітал (рис. 3, 4) не виявлено чіткої тенденції економічного зростання: економіці властиві ознаки минулої кризи, відбувається процес адаптації до негативних наслідків згаданого вище кризового стану, що підтверджується зазначеними у роботі [13] результатами наукових досліджень.

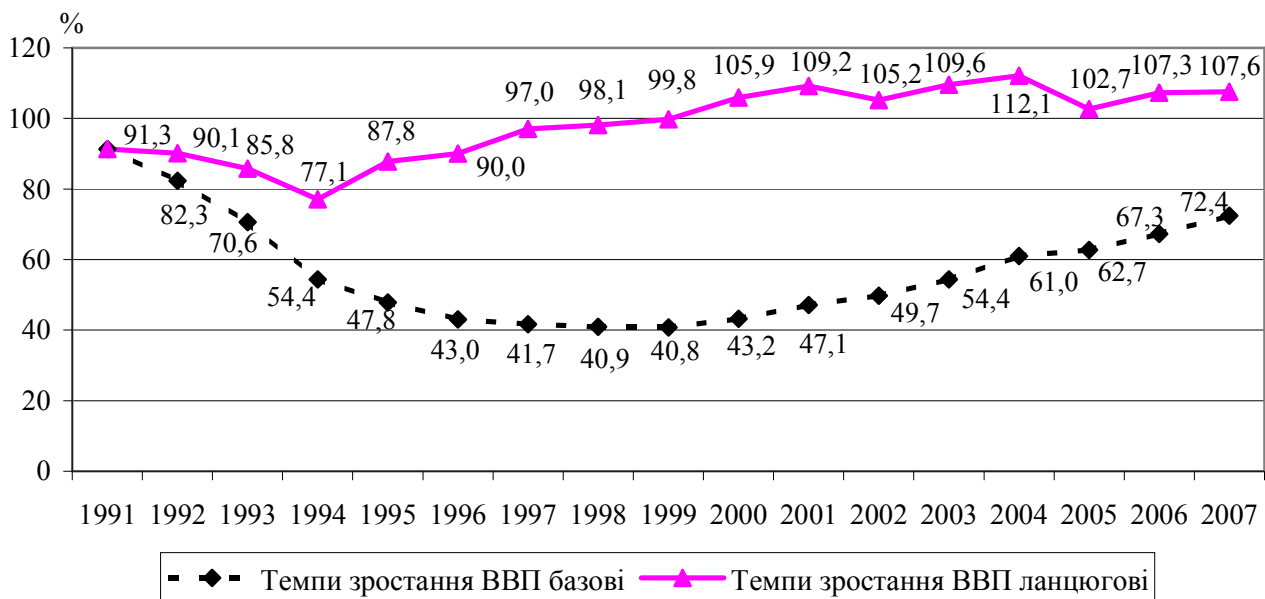

Рис. 3. Динаміка змін валового внутрішнього продукту України

Рис. 4. Динаміка обсягу інвестицій в основний капітал промисловості України

У результаті аналізу обсягів інвестицій в основний капітал промисловості України, враховуючи, що саме цей фактор є основою зростання прибутків промисловості та рівня конкурентоспроможності національної

продукції [1, 13, 15], за наявності позитивних тенденцій базових темпів зростання виявлено проблеми, які відображені суперечливою динамікою ланцюгових темпів зростання, що ще раз

підтверджує відсутність стабільного розвитку національної економіки.

Аналогічна суперечлива тенденція спостерігається при аналізі фінансового результату підприємств національної економіки: на тлі загальноекономічного зростання обсягів прибутку існує ряд підприємств із ризиком банкрутства (рис. 5). При цьому на тлі стабілізації зростання прибутків підприємств України від звичайної діяльності до оподаткування починаючи з 2002 р. велична зазначених збитків зростає. Особливо це стосується 2008 р., коли збитки підприємств збільшилися у 2,4 раза порівняно з 2007 р.

Отже, кількісний аналіз трансформаційних ознак економіки країни повністю відповідає твердженню: “сформована за попередні роки екзогенно залежна модель структурних змін в економіці, ... прискореного розвитку потенціалу паливно-

енергетичних галузей, орієнтованих на зовнішній попит... не відповідає національним інтересам і потребує кардинальної зміни в напрямі ендогенізації з використанням, у першу чергу, можливостей структурних змін прогресивного характеру... та розширення внутрішнього ринку інвестиційних та споживчих товарів” [15, 134].

Отже, як відмінності трансформаційного характеру економічної системи країни, які обумовлюють необхідність розвитку систем стратегічного та внутрішньофірмового планування як основи її ефективного функціонування, можна визначити таке:

протягом останніх кількох років основною експортоорієнтовною галуззю є металургія, що обумовлено природними

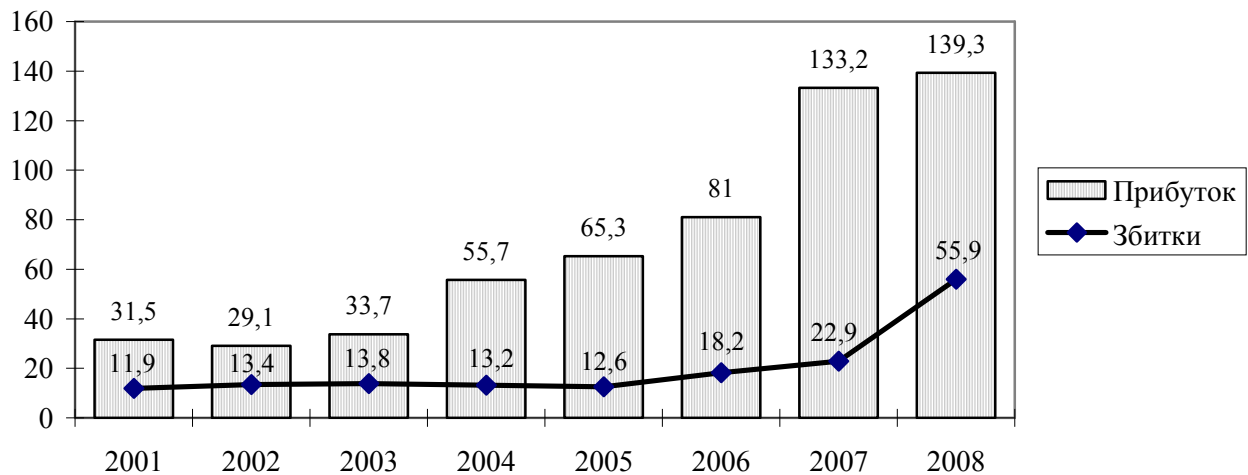

Рис. 5. Динаміка зміни прибутків і збитків підприємств національної економіки від звичайної діяльності, млрд.грн.

особливостями України, з одного боку, та структурною кризою 2000 р. – з іншого; разом із зростанням обсягів виробництва продукції обробної промисловості існує проблема його низької рентабельності. Зниження рентабельності промислових

підприємств порівняно з 2000 р. на тлі зростання фінансового результату їх діяльності відбиває негативні тенденції економіки держави, коли зростання витрат на виробництво продукції відбувається випереджальними темпами.

Це свідчить про нераціональність управлінського менеджменту всіх ланок державного та регіонального рівнів економіки країни;

спостерігається зростання банкрутства серед промислових підприємств, що насамперед пов'язано з неефективним управлінням і невмінням адаптуватися до мінливості навколишнього середовища. Це ставить під загрозу успішний подальший розвиток ринкових відносин в Україні.

Проблеми ефективного планування існують і на рівні регіону. Особливо вони загострюються з огляду на витратний характер виробничого процесу металургійних і машинобудівних підприємств. Це можна пояснити неекономічністю виробничого обладнання, яке використовується на промислових підприємствах: регіональний коефіцієнт зносу основних засобів на кінець 2007 р. становив 51,6% для металургії регіону (54,4% по Україні) при коефіцієнті оновлення – 12,9% (8,1% по країні). При цьому підвищення технологічного рівня основних фондів виробництва є основою стабільності економічної системи та передумовою інноваційного використання наукових знань, що обумовлює можливість інноваційно-технологічного розвитку країни [12].

При випереджальних позиціях за показниками валової доданої вартості та реалізованої продукції регіон відстає від загальнодержавних тенденцій у сфері інвестування (інвестиції в основний капітал на одну особу у 2007 р. збільшилися порівняно з 2006 р. на 51,3% в Україні та лише на 45,4% – у Донецькій області), що спричиняє ряд проблем розвитку промисловості регіону, у тому числі й підприємств, орієнтованих на експорт. Разом з тим цифри свідчать про

наявність таких резервів ефективного розвитку промислових підприємств:

рентабельність металургійних промислових підприємств перебуває на рівні 7,3%, що вище, ніж у середньому по Україні;

кількість збиткових підприємств знизилася у 2007 р. порівняно з 2006 р. на 4%;

експорт товарів у 2007 р. склав 21,7% від експорту України, продукція металургійної промисловості при цьому складає 73,9% регіонального експорту при одержанні у 2007 р. 24,3% обсягу іноземних інвестицій.

Тому як передумови планування стратегії інвестиційного розвитку промислового підприємства виступають такі положення:

випереджальне зростання обсягів виробництва порівняно з валовою доданою вартістю, що визначає надмірний рівень витрат виробництва;

зростаюча частка матеріальних витрат у структурі витрат виробництва обумовлена неефективним управлінням, що, у свою чергу, залежить від якісного стратегічного та внутрішньофірмового планування;

наявність резервів стратегічного та внутрішньофірмового вдосконалення шляхом залучення іноземних інвестицій та вкладення власних коштів в основні фонди.

Висновки. Порівняльний аналіз властивостей стратегічного та внутрішньофірмового планування дозволив визначити, що тільки при циклічному поєднанні принципів і цілей внутрішньофірмового та стратегічного планування можна сформулювати оптимальний план розвитку господарюючого суб'єкта.

Розробка стратегічних планів, як і внутрішньофірмових, потребує обґрунтованості, що сприяє прийняттю

оптимального управлінського рішення і дозволяє в результаті підвищити ефективність функціонування підприємства в цілому. Задля цього доцільно на промислових підприємствах використовувати наведені концептуальні та методичні підходи до планування власної діяльності, які полягають у виборі напрямів стратегічного розвитку з урахуванням внутрішньофірмових особливостей господарюючого суб'єкта відповідно до наявних економічних тенденцій макросередовища, на базі інформації, яка позбавлена невизначеності при якісній та кількісній оцінці ризиків методами економіко-математичного моделювання, що і має стати основою подальших наукових розробок.

Література

1. Геєць В.М. Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки / В.М. Геєць, М. І. Скрипниченко // Економіка і прогнозування. – 2003. – №1. – С. 34-46.
2. Макаркіна Г.В. Моделі та методи планування соціально-економічного розвитку індустріального регіону: моногр. / Г.В. Макаркіна. – Краматорськ: ДДМА, 2008. – 280 с.
3. Царев В.В. Внутрифирменное планирование / В.В. Царев. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.
4. Степаненко Н.А. Роль стратегического планирования на предприятиях Украины в условиях перехода к рынку / Н.А. Степаненко // Вісник ХДЕУ. – 1998. – № 4(8). – С. 51-52.
5. Пастухова В.В. Стратегічне планування діяльності підприємства в умовах нестабільності зовнішнього середовища / В.В. Пастухова // Торгівля і ринок України: зб. наук. пр. з проблем торгівлі і громад. харчування Донецького держ. ун-ту економіки і торгівлі. – Вип. 9, т. 2. – 1999. – С. 154-160.
6. Люкшинов А.И. Стратегический менеджмент: учеб. пособие [для вузов] / А.И. Люкшинов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 375 с.
7. Порохня В.М. Моделювання економіки / В.М. Порохня. – Запоріжжя: ЗДІА, 2001. – 382 с.
8. Вітлінський В.В. Трансформація та ризик економічних систем / В.В. Вітлінський // Тези доп. XI Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми економічної кібернетики» (3-5 жовтня 2007 р.). – С. 169-171.
9. Недосекин А.О. Вопросы анализа риска / А.О. Недосекин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: sedok.narod.ru/fuzzy.html.
10. Момот В.Є. Чинники ринкової невизначеності у поведінці підприємств / В.Є. Момот. – Дніпропетровськ: ДУЕП, 2002. – 228 с.
11. Вітлінський В.В. Інструменти оцінювання ризику в динаміці / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко // Моделювання та інформаційні системи в економіці: міжвід. наук. зб. / ред. М.Г. Твердохліб. – К.: КНЕУ. – 2004. – Вип. 71. – 244 с.
12. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України. У 3 т. Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки / за ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 564 с.
13. Моделирование процессов управления развитием предприятий: моногр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти: под ред. Н.Н. Лепы. – Донецк: ООО „Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 348 с.
14. Теплова Т.В. Финансовые решения: стратегия и тактика: учеб. пособие / Т.В. Теплова. – ИЧП «Издательство Магистр», 1998. – 264 с.

15. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – Х.: Форт, 2003. – 440 с.